

Leevi Launonen:

Kohtuullisuus yksilön ja yhteisön hyveenä

Toteutamme kaikki päivittäin monia yksittäisiä halujamme. Kulutamme esimerkiksi vettä ja ruokaa, erilaisia tuotteita, energiaa, palveluja ja luonnonvaroja. Ajattelemme, että tämä kaikki kuuluu perustarpeisiimme ja meillä on siihen oikeus.

Yhteinen ongelmamme ihmiskuntana on kuitenkin se, että kulutamme joka päivä liikaa – enemmän kuin mihin meillä olisi varaa. Ylikulutus alkoi jo 1970-luvulla, jolloin se ylitti ensimmäisen kerran maapallon kyvyn tuottaa luonnonvaroja ja käsitellä päästöjä. Nyt 2020-luvulla maapallon kantokyky ylittyy reilusti joka vuosi. Kestävyyskriisi on syvennyt jo vuosikymmenien ajan. Mikäli kaikki ihmiset kuluttaisivat yhtä paljon kuin esimerkiksi me suomalaiset, tarvittaisiin ainakin kolme ja puoli maapalloa. Olemme siis törmänneet ratkaisevalla tavalla maapallon kantokyvyn rajallisuuteen.

Kestävän kehityksen ideaali kytketään usein ajatukseen jatkuvasta kasvusta ja hyvinvoinnin materiaalisten edellytysten lisääntymisestä. Tämä on huonosti sovitettavissa yhteen maapallon kokonaiskantokyvyn kanssa. Ympäristötieteilijät ovatkin kyseenalaistaneet länsimaisen, talouteen sidotun kehitysjattelun oikeutuksen. Kun viidenneksellä maailman nykyisestä väestöstä välttämättömät perustarpeet jäävät tyydyttämättä ja yksi viidesosa hallitsee noin 80 prosenttia kaikesta varallisuudesta, kyseessä on globaali eettinen ongelma. Monet kysyvät aiheellisesti, onko sittenkään järkevää, että köyhä ”etelä” yrittää tavoittaa rikkaan ”pohjoisen” elintason, kun pohjoinen yksinkin näyttää ajavan koko maapallon ekologiseen katastrofiin. Jatkuva taloudellinen kasvu – tapahtui se sitten kuinka ympäristöä säästävin menetelmin tahansa – kuormittaa joka tapauksessa maapalloa lisää. Ympäristöeettisestä näkökulmasta on syytä nostaa esiin myös tulevien sukupolvien oikeudet sekä eliölajien ja ekosysteemien näkökulma. Miten meidän tulisi moraalisisina toimijoina suhtautua kaikkiin maapallon ihmisiin, tuleviin sukupolviin, eläin- ja eliölajeihin sekä ei-orgaaniseen luontoon?

Onkin esitetty, että ainoa kestävä elämänmalli tässä tilanteessa olisi talouskasvun jäädyttäminen tai oikeastaan palauttaminen jollekin aikaisemmalle tasolle. ”Onko hyvinvointimme ollut kohtuutonta?” kysyi etiikkaan perehtynyt piispa Jorma Laulaja jo 1990-luvulla. Kirjassaan *Elämän oikea ja väärä* hän jatkoi pohdintaansa seuraavasti: ”Suomalaista ja eurooppalaista elintasoja on katsottava koko maailmanyhteisön elinmahdollisuuksia vasten. Maailmanlaajuinen kohtuullisen elämän vaatimus ja suomalaisen hyvinvoinnin uudelleenarvioiminen vaativat meitä sopeutumaan nykyistä alempaan elintasoon.”

Tämä näköala pakottaa meidät pohtimaan kahta klassista perusarvoa, oikeudenmukaisuutta ja kohtuullisuutta. Tässä puheenvuorossani haluan kysyä, miten kohtuullisuudesta voisi tulla yksilön ja yhteisön eettinen hyve?

Aristoteles ja kohtuullisuus luonteen hyveenä

Kuten tunnettua, filosofi Aristoteles käsitteli laajasti yksilön ja yhteiskunnan oleellisia peruskysymyksiä. Hänen ajattelunsa erityspiirre oli sen kokonaisvaltaisuus, jossa pohdinta eteni yksilön moraalisesta kasvusta hyvän elämän perusrakenteisiin.

Aristoteleen mukaan ihmisen hyvä elämä toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla osana yhteisöä luonteen hyveiden (*arete*) ja käytännöllisen järjen (*fronesis*) ohjaamana. Luonteen hyveillä hän tarkoitti kasvatuksen tuottamia pysyviä toimintavalmiuksia, jotka auttavat toteuttamaan ihmisen olemusta mahdollisimman hyvin sekä omassa että yhteisön elämässä. Halut ja tunteet voivat muovautua pysyvästi järjen ääntä kuuntelevaksi toiminnaksi eli luonteen hyveiksi.

Luonteen hyve on Aristoteleen mukaan valmius toimia oikean keskivälin (*meson*) mukaisesti. Se tarkoittaa kykyä rakentaa elämää tasapainoiseksi kokonaisuudeksi, jossa ei ole mitään liikaa eikä liian vähän.

Yksi keskeinen hyve Aristoteleen etiikassa on kohtuullisuus. Hyveenä se samaistuu itsekuuriin, johon liittyvä kreikan sana *sofrosyne* voidaan kääntää myös tervemielisyydeksi. Kohtuullisuus, kuten muutkin luonteen hyveet, merkitsevät valmiutta toimia oikean keskivälin mukaisesti. Sekä liiallinen että puutteellinen ovat jotain pahaa ja kartettavaa, sen sijaan kohtuullisuus hyveenä on tasapainoa niiden välillä.

Kohtuullisuus ilmenee taitona elää liiallisuuden ja puutteen välimaastossa. Se merkitsee sekä tuhlailevuuden että saituuden karttamista, sekä rajattoman ahneuden että täydellisen itsekieltämyksen välttämistä. Kohtuullisuus osoittaa hyvää ja tasapainoista elämönhallintaa.

Kohtuullisuuden hyve ei viittaa pelkästään tekoihin ja niiden seurauksiin vaan toimijan persoonaan, tekijään itseensä. Klassikkoteoksessaan *Nikomakhoksen etiikka* Aristoteles kuvaa sitä, miten luonteeltaan kohtuullinen ihminen myös toimii kohtuullisesti.

Ihmistä voidaan Aristoteleen mukaan pitää kohtuullisena silloin, kun (1) hänellä on oikea tieto kohtuullisuuden merkityksestä, (2) hän valitsee tietoisesti toimia nimenomaan kohtuullisuuden vuoksi ja (3) hänen toimintansa ei perustu hetken mielihohteeseen vaan lujaan, muuttumattomaan ja hyveelliseen luonteeseen.

Vaikka ihmisten toimintaympäristöt ovat kulttuurisesti ja aineellisesti hyvin erilaisia, Aristoteleen mukaan hyvän elämän reunaehdot pysyvät samoina. Ihmisen elämä on hyvää ja onnellista silloin, kun elämästä muodostuu käytännöllisen järjen hallitsema ja yhteisöllisessä elämässä toteutuva kokonaisuus, jossa ei ole mitään liikaa eikä liian vähän.

Valtion tehtävä on edistää tämän toteutumista kansalaisten elämässä. Valtion tulee järjestää siihen tarvittavat edellytykset sekä toteuttaa tehtävänsä lainsäädännön ja

kasvatuksen keinoin. Kaiken päämääränä on yksilön luonteen kehittyminen, kuten kohtuullisuuden hyveen ja sen mukaisen elämäntavan omaksuminen.

Kun siis puhumme kohtuullisuudesta, yksi tärkeä näkökulma siihen on antiikin ajattelusta nouseva haaste kehittää yksilön moraalista luonnetta sekä siihen liittyvää elämäntapaa. Mutta onko kasvu kohtuullisuuden hyveeseen edes periaatteessa mahdollista? Onko epärealistista etsiä vastausta ihmiskunnan globaaliin kriisiin yksilöiden kasvatuksesta? Näin joudumme rehellisesti kysymään.

Me elämme markkinatalousyhteiskunnassa, jonka toiminta perustuu kulutuksen jatkuvaan kasvuun. Kansalaisten halujen, toiveiden ja tarpeiden ajatellaan koko ajan lisääntyvän. Tehokas mainosteollisuus koettaa saada meidät haluamaan yhä enemmän, ostamaan enemmän ja kuluttamaan vielä enemmän. Ei siis ole ihme, että ylivelkaantuminen on jatkuvasti paheneva yhteiskunnallinen ongelma. Suomessa on noin 400 000 ylivelkaantunutta ihmistä, joista noin 270 000 on parhaillaan ulosotossa. Tähän on tietysti monia erilaisia ja hyvin ymmärrettäviäkin syitä, mutta joudumme silti kysymään, onko yhtenä syynä myös yksilöiden kyvyttömyys omien halujen kriittiseen ja kokonaisvaltaiseen arviointiin – kyvyttömyys etsiä aristotelista keskitietä ja kohtuullisuutta omassa kulutuskäyttäytymisessä. Pahimmillaan viihde- ja somemaailma luovat myös nuorille sellaisia kohtuuttomia odotuksia, idols-ihanteita ja elämän tavoitteita, jotka vaikuttavat tuhoisalla tavalla heidän psykososiaaliseen kehitykseensä ja irtaannuttavat heitä arjen realiteeteista.

Kohtuullisuus luonteen hyveenä ja elämäntapana edellyttää, että kykenemme erottamaan toisistaan todelliset tarpeet ja ulkoisesti luodut halut. Tätä erottelun taitoa kuvaa osuvasti myös vanha kansanviisaus ja sanonta: Älä osta sitä, mitä tarvitset, vaan ainoastaan sitä, mitä ilman et tule toimeen.

Aristoteles korosti sitä, että asioita tulee arvioida elämänkaaren kokonaisuuden näkökulmasta, ei yksittäisen tilanteen tai hetkellisten mieli-ohjeiden ja impulssien pohjalta. Kestävä tulevaisuuden rakentaminen edellyttää tarpeiden arviointia myös ihmiskunnan yhteisöllisen elämänmuodon ja ekologisen kestävyuden valossa.

Voisiko aristoteelinen keskitien etsiminen tarkoittaa sitä, opimme vertailemaan toisiinsa eri väestöryhmien, maiden ja maanosien hyvinvointia – ja ennen muuta suhteuttamaan omia tarpeitamme ja kulutuskäyttäytymistämme niihin?

Entä voisiko Aristoteleen ajatuksella kohtuullisuudesta keskitienä olla jotain annettavaa siihen viime vuosien eettiseen kiistakysymykseen, joka koskee antroposentristä eli ihmiskeskeistä ja biosentristä eli luonto- ja elämäkeskeistä ajattelutapaa? Tämän filosofisen kiistan ytimessä on periaatteellinen kysymys siitä, onko vain ihmisillä lajinsa edustajina moraalista merkitystä vai onko myös luonnolla itseisarvoa ja ovatko kaikki elävät oliot moraalisesti merkityksellisiä? Kysymys on aristotelisen tasapainon – hyvän keskitien – löytämisestä ihmiskunnan ja luonnon hyvinvoinnin välillä.

Kun koetamme elää kohtuullisesti, joudumme punnitsemaan asioita lopulta hyvin henkilökohtaisella tasolla. Tämä tulee esiin esimerkiksi erilaisia ostopäätöksiä tehtäessä.

Kun muutimme kesällä Jyväskylästä Kuopioon ja olimme vaimoni kanssa hankkimassa täältä uutta asuntoa, jouduimme pohtimaan myös henkilökohtaisesti tätä kysymystä. Millainen kaupunkiasunto on meille kohtuullisen hyvä? Kävimme katsomassa asuntoja, joissa oli upeat näköalat, isot uima-altaat, lämpimät autotallit ja paljon muuta luksusta. Jos olisimme laittaneet kaikki varamme peliin ja ottaneet hieman lainaa, olisimme ehkä voineetkin hankkia sellaisen asunnon. Mutta jouduimme tosissaan miettimään, kuinka paljon varoja on kohtuullista sijoittaa omaan asuntoon, kun maassa on niin paljon ylivelkaantuneita ja asunnottomia ihmisiä – kehitysmaiden köyhistä ja kotinsa menettäneistä pakolaisista puhumattakaan. Päätimme, ettemme ota yhtään lainaa, ja niinpä ostimme Puijonlaaksosta vanhasta kerrostalosta vähän yli sataneliöisen hyvin remontoitun kerrostaloasunnon. Kotimme ei ole mikään luksuskoti, mutta ei myöskään halpa-arvoinen luukku. Ehkäpä se on juuri sopiva ja kohtuullinen asunto meille suomalaisessa yhteiskunnassa ja kuopiolaisten kesellä. Hiljaa mielessäni toivonkin, että filosofi Aristoteles olisi nähnyt ratkaisumme noudattaneen kohtuullisuuden hyvettä.

Joka tapauksessa Aristoteleen mukaan voimme ihmisinä harjoittaa kohtuullisuuden hyvettä tekemällä harkittuja arvotietoisia valintoja ja toistamalla niitä eri tilanteissa. Näin muodostuu vähitellen tapa, josta kehittyy hyveellinen luonne. Voimme siis harjoittaa kohtuullisuutta, kuten mitä tahansa muuta taitoa, ja kehittyä siinä.

Kohti yhteistä hyvää

Ihminen on kuitenkin itsekäs olento ja päätyy usein etsimään vain omaa etuaan. Vapaaehtoiset keinot eivät käytännössä riitä, koska yksilöt ja ryhmät eivät läheskään aina halua käyttäytyä solidaarisesti toisiaan kohtaan. Myös rajoittamaton markkinatalous perustuu oman edun ja hyödyn tavoitteluun – ei kohtuullisuuteen tai pyyteettömään huolenpitoon yhteisön hyvinvoinnista.

Siksi kohtuullisen elämäntavan tavoittelussa emme voi luottaa pelkästään kasvatuksen, yksilöiden moraalisen kasvun ja hyveen voimaan. Jotta koko yhteisö toimisi kohtuullisuuden periaatteen mukaisesti, tarvitsemme yhteiskunnallisen sääntelyn rakenteita, lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimuksia, jotka tarvittaessa pakottavat meidät yhdessä toteuttamaan kohtuullisempaa elämäntapaa.

Suomen luterilaisen kirkon piispat ottivat kantaa tähän kysymykseen vuonna 1999 julkaisemalla sosiaalieettisen kannanoton nimellä *Kohti yhteistä hyvää*. Vaikka jotkut yritysmaailman ja elinkeinoelämän edustajat tulkitsivat julkaisun sisältöä yksipuolisesti ja kokivat sen liiallisena puuttumisena markkinatalouden toimintavapauteen, kannanoton vahva eettinen perusviesti on edelleen mielestäni ajankohtainen.

Piispojen mukaan ihmiskunnan etiikan varteenotettavin lähtökohta on Raamatun kultainen sääntö (Matt. 7:12). Sen tulkinnassa on korostettu sitä, että elämä toteutuu väistämättä toisten yhteydessä ja että yhteiskunnallista todellisuutta ja hyvinvointia on katsottava heikoimmassa asemassa olevien näkökulmasta.

Piispat muistuttavat julkaisussaan, että kestävä etiikka on sellaista, joka asettaa yhteisön kokonaisedun ensisijaiseksi itsensä toteuttamisen sijasta. Sama periaate koskee myös eri yhteiskunnallisten ryhmien, kansallisvaltioiden ja maanosien keskinäistä asemaa ja hyvinvointia. Kohtuullinen elämäntapa tarkoittaa oman elintason ja tavoitteiden suhteuttamista koko yhteisön voimavaroihin. Silloin yhden ihmisen tai ryhmän taloudellisia pyrkimyksiä on arvioitava toisten vastaavien, yhtä oikeutettujen tavoitteiden kanssa. Myös markkinoiden vapaus ja taloudellinen voitontavoittelu tulee niveltää tähän laajempaan kokonaisuuteen.

Kohti yhteistä hyvää -julkaisussa todetaan, että ihmisten itsekkyyttä ja rajoittamatonta markkinamekanismia on usein puolustettu vetoamalla kansalaisten itsemääräämisoikeuteen. Liberaalin demokratian ihanteet on yksipuolisesti samaistettu vapaisiin markkinoihin ja kulutuksen jatkuvaan kasvuun. Tällöin kohtuullisuus ja yhteistä hyvää edistävä moraalit on joutunut väistymään markkinavoimien vaatimusten ja itsekkäästi yksityistä hyvää ajavien arvojen tieltä.

Yksi konkreettinen esimerkki tästä kohtuuttomuudesta nähtiin syksyllä 2022 television Ulkolinja-ohjelmassa, joka käsitteli lääketeollisuuden kaupallista pyrkimystä voiton maksimointiin ja haluttomuuteen tuottaa edullisia lääkkeitä. Mainitussa ohjelmassa kerrottiin myös belgialaisesta pikkutyöstä, joka sairasti nopeaan kuolemaan johtavaa selkäydinperäistä lihassurkastumaa. Lääketehdas oli yhteiskunnan tuella kehittänyt siihen uuden täsmälääkkeen, mutta veloitti yhdestä ainoasta hoitokerrasta yli kaksi miljoonaa dollaria. Yhtiö ei perustellut lääkkeen kohtuutonta hintaa todellisilla tuotantokustannuksilla vaan sillä, mitä yhteiskunta olisi ääritilanteessa valmis maksamaan harvinaisesta lääkkeestä – siis voiton tavoittelulla.

Nykyinen kilpailutalous saa käyttövoimansa suurelta osin arvopohjasta, jossa toimijat ajavat taloudellisen järkevyyden nimissä yhteisen hyvän sijasta ensisijaisesti omaa etuaan. Ajankohtaisena huolenaiheena on myös se, että kaupallinen ajattelutapa on tunkeutunut myös sellaisille elämän ja yhteiskunnallisen toiminnan alueille, joille se sopii huonosti (kuten terveydenhuoltoon, koulutukseen ja vanhusten hoitoon). Markkinoille itselleen riittää, että tuotteet ja palvelut menevät kaupaksi. Tästä seuraa, että maksukykyiset asiakkaat saavat sen, minkä haluavat, mutta muiden tilanne heikkenee. Ihmisten elinehdot jatkautuvat yhä epätasaisemmin ja erot kasvavat kohtuuttoman suuriksi. Taloustieteilijä Branko Milanovicin mukaan 30 viime vuoden aikana tuloerot maiden sisällä ovat kasvaneet useimmissa maailman maissa, mikä on lisännyt yhteiskunnallista polarisaatiota.

Julkaisussaan Kohti yhteistä hyvää piispat vaativat, että julkisen vallan on asetettava markkinoille rajat. Kohtuullisten ehtojen aikaansaamiseksi kansalaisten elämää ja lähtökohtia on tasoitettava, vaikka monet pitävät tällaisia toimenpiteitä kilpailun ja vapauden rajoittamisena. Markkinavoimien haitallisten vaikutusten rajoittamiseksi tarvitaan sekä moraalista poliittista voimaa, joka ylittää kansallisvaltioiden rajat ja saa aikaan entistä kattavampia maailmanlaajuisia rakenteita. Sääntelytoimilla voidaan piispojen mukaan tervehdyttää maailmantaloutta, luoda siihen tasapainoa ja vähentää sen kriisialttiutta. Tämän aikaansaaminen edellyttää kuitenkin yksimielisyyttä sääntelyn tarpeellisuudesta ja sen sisällöstä. Pohjoismainen yhteiskuntaeettinen lähtökohta on ollut, että perusoikeudet – kuten toimeentulo, koulutus ja terveydenhoito – on turvattava kaikille yhteiskunnan jäsenille, ei vain maksukykyisille kansalaisille.

Kun kohtuullisuutta tarkastellaan yhteisön ja yhteiskunnan hyveenä, tarvitaan siis jotain enemmän kuin aristotelista pyrkimystä luonteen hyveen kehittämiseen. Moraalisen toiminnan ja kohtuullisuuden vaatimuksesta ei vielä suoraan seuraa, että ihmiset saataisiin toimimaan kohtuullisesti. Kuten piispat julkaisussaan huomauttavat, yksityinen ihminen saattaa siellä täällä muuttaa mielensä ja ryhtyä kantamaan yhteistä vastuuta, mutta yksilötason moraaliset vetoomukset eivät pysty korjaamaan isoja sosiaalisia ja yhteiskunnallisia vinoumia. Kohtuullisuuden hyveen toteuttamiseksi yhteiskunnassa tarvitaan talouselämän ja lainsäädännön yhteisöllisiä välineitä sekä ulkopuolelta tulevaa sääntelyä ja pakkoa. Valtion sosiaalisen vastuun ydin onkin siinä, että se kykenee ottamaan huomioon laajempia kokonaisuuksia kuin yksilöt, yhteisöt ja järjestöt. Sillä on myös riittävästi valtaa korjata yksilöiden ja erilaisten eturyhmien itsekkyyden seurauksia. Lisäksi globaalitalouden sääntely on mahdollista ainoastaan valtioiden yhteistyönä.

John Rawls ja tietämättömyyden verho

Yksi viime vuosikymmenien yhteiskuntaetiikkaan eniten vaikuttaneista ajatteliijoista on yhdysvaltalainen Harvardin yliopiston poliittisen filosofian professori John Rawls (1921–2002). Hän tuli tunnetuksi vuonna 1971 teoksellaan *Oikeudenmukaisuusteoria* (A Theory of Justice), jota pidetään yhtenä modernin poliittisen filosofian keskeisimmistä teoksista. Siinä Rawls pyrki perustelemaan, millainen oikeudenmukaisen ja kohtuullisen yhteiskunnan perusrakenteen tulisi olla. Hänen mukaansa yhteiskunnan jokainen jäsen on oikeutettu saamaan yhteiskunnalta perushyödykkeitä ja turvaa, ja olosuhteiden tulee olla kaikkia kohtaan reiluja.

Rawlsin esittämän ns. eroperiaatteen mukaan vain ne taloudelliset erot ovat kohtuullisia ja oikeudenmukaisia, jotka maksimoivat huonoimmassa asemassa olevien kansalaisten aseman. Joillekin ihmisille voidaan siis oikeuttaa korkeammat tulot ja parempi elintaso silloin, kun se hyödyttää myös vähäosaisimpia kansalaisia.

Toinen Rawlsin tunnettu ajatus on niin sanottu tietämättömyyden verho. Sen mukaan yhteiskunnallista lainsäädäntöä ja yhteisiä toimintaperiaatteita tulisi luoda siitä lähtökohdasta

käsin, etteivät päättäjät itse tiedä, millainen heidän oma asemansa yhteiskunnassa on tai tulee olemaan – ovatko he esimerkiksi työttömiä, sairaita, köyhiä vai menestyviä, terveitä ja varakkaita. Kun yhteiskunnalliset säännöt ja lait laaditaan tietämättömyyden verhon takana, ne on varmintaa laatia oikeudenmukaisiksi ja kohtuullisiksi kaikille, myös heikoimmassa asemassa oleville. Näin päädytään reiluun ratkaisuun, joka on kaikille paras mahdollinen ja tuo eniten hyvää koko yhteiskunnalle.

Rawlsin yhteiskuntaeettiseen ajatteluun sisältyy siis tietynlainen kohtuullisuuden ja suhteellisuuden näkökulma. Eroja saa olla, kunhan ne hyödyttävät eniten yhteistä hyvää.

Voiko kohtuullisuuteen kasvattaa?

Filosofi Aristoteles uskoi kasvatuksen merkitykseen hyveiden kehittämisessä. Hänen mukaansa hyvän elämän saavuttaminen edellyttää pitkälle aikuisikään jatkuvaa kasvatusta, jonka seurauksena ihmiselle voi kehittyä hyveellinen luonne. Kohtuullisuutta voi oppia harjoittelemalla kohtuullisia valintoja ja niihin liittyvää elämäntapaa.

Aivan oma aiheensa olisi tarkastella sitä, millaisia näkökulmia eri kirkkoilla on kohtuullisuuteen ja kasvatuksen merkitykseen hyveiden kehittämisessä.

Katolisen kirkon etiikassa vaikuttaa aristoteliseen ajatteluun läheisesti liittyvä *persoonaperiaate*, jonka mukaan ihmisen tarkoituksena on kehittyä persoonaksi, vahvistaa luonteen hyveitä ja rakentaa samalla olemukseensa kuuluvaa yhteisöllisyyttä. Toisena ohjaavana periaatteena on *solidaarisuus*, joka säätelee yksilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta ja jonka tulee kasvaa perhepiiristä laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiin aina kansojen välisiin suhteisiin saakka.

Luterilaiseen sosiaaliajatteluun sisältyy puolestaan *kommuunioperiaate*, joka ilmenee yhteisen hyvän palvelemisessa ja kultaisen säännön noudattamisessa. Se toteutuu parhaiten, jos vaikuttimena on vapaaehtoinen motiivi, evankeliumin synnyttämä lähimmäisenrakkaus. Luterilaisuuden esivaltaperiaate taas lähtee siitä, että valtion ja kunnan velvollisuus on asettua ihmisen itsekkyyttä vastaan ja huolehtia syrjäytyneistä, jotta Jumalan lahjoittama hyvä saataisiin jaettua mahdollisimman monille ihmisille.

Vaikka ensimmäinen kootusti ja systemaattisesti sosiaalieettisiä pohdintoja esittävä dokumentti julkaistiin ortodoksisessa kirkossa vasta vuonna 2000, eettistä pohdintaa on harjoitettu myös siellä monessa eri yhteydessä. Esimerkiksi ortodoksinen isä Ambrosius on peräänkuuluttanut keskustelua hyvinvoinnin käsitteen laajentamisesta aineettoman todellisuuden ja ihmisen henkisen kasvun alueelle. Näkökulmamme yhteiskunnan hyvinvointiin ei pidä rajoittua pelkästään resurssien jakamiseen ja ympäristön ongelmiin, vaan keskustelulla henkisestä kehityksestä tulisi olla keskeinen sija, isä Ambrosius kirjoittaa teoksessaan *Valon portailla*.

Oma kiinnostava keskustelunaiheensa olisi tarkastella sitä, miltä osin eri kirkkokuntien sosiaalietiikka yhtyy Aristoteleen ajattelusta nousevaan hyve-etiikkaan tai eroaa siitä.

Suomalaisessa kasvatustutkimuksessa kohtuullisuuden hyve on ollut aikaisemmin tärkeä kasvatuksen tavoite ja sitä on juurrutettu lasten mieliin. Kouluopetuksessa se on näkynyt opetussuunnitelmien kasvatustavoitteina ja kasvatussoppeiden käytännöllisinä ohjeina.

Martti Hela, joka toimi mm. Kajaanin ja Heinolan opettajaseminaarin johtajana sekä Helsingin opettajakorkeakoulun rehtorina, opetti kymmeniä vuosia tuleville opettajille kasvatuksen etiikkaa. Vuonna 1948 hän kirjoitti teoksen *Luonteenkasvatuksen etiikka*. Kirja on tarkoitettu opettajankoulutukseen pedagogiseksi ohjekirjaksi. Tässä kasvatustutkimuksessaan Hela käsittelee ihmisen eettiseen kasvuun liittyviä hyveitä ja kirjoittaa kokonaisen oman luvun myös kohtuullisuuden merkityksestä. Luvun alussa hän määrittelee kohtuullisuuden käsitteen näin: ”Kohtuullisuudella tarkoitetaan eettistä kykyä vastustaa haluja, joita jokin houkutteleva hetken nautinto herättää, mikäli tämän nautinnon kautta jokin olennainen elämänarvo joutuu vaaranalaiseksi.” Aristotelis-kristillisessä hengessä hän painottaa sitä, että lasta tulee totuttaa jo pienestä pitäen yksinkertaiseen elämäntapaan sekä tarpeiden ja halujen kohtuulliseen täyttämiseen. Vielä toisen maailmansodan jälkeen suomalaisessa kasvatustutkimuksessa siis kiinnitettiin tietoisuutta kohtuullisuuteen ihmisen persoonallisena luonteen hyveenä.

Kun omassa kasvatustutkimuksessani vuonna 2000 selvitin suomalaisten kasvatustutkimuksen ja -tavoitteiden muutoksia, havaitsin, että kohtuullisuus julkilausuttuna yksilöeettisenä kasvatustavoitteena säilyi kasvatusteksteissä ja koulujen opetussuunnitelmista aina 1950-luvulle asti. Sitten se katosi. Kiitollisuus, epäitsekkyys, säästäväisyys ja kestävyys luonteen hyveinä ja kasvatustavoitteina puolestaan katosivat opetussuunnitelmista 1970-luvulla – eli aikana, jolloin suomalaisen yhteiskunnan elintaso alkoi oleellisesti nousta.

Näiden havaintojen äärellä on syytä kysyä, voiko kohtuullisuuden hyveeseen ja kohtuulliseen elämäntapaan kasvatetaan. Ja miten tämän kasvatustyön tulisi käytännössä tapahtua?

Kohtuullisuuden hyveen ja elämäntavan oppiminen on joka tapauksessa koko ihmiskunnalle välttämätöntä. Sen tulisi olla sekä yksilön että koko yhteisön hyve. On varmaan niin, että kohtuullisuuden toteutumiseksi tarvitaan sekä entistä tietoisempaa kasvatusta että entistä vahvempia elämäntapaamme ulkoisesti sääteleviä keinoja. Ja kohtuullisuuden arvon esillä pitämisessä myös kristillisillä kirkkoilla on oma tärkeä roolinsa ja kasvatuksellinen tehtävänsä.

Viittaan lopuksi vielä apostoli Paavaliin ja filosofi Immanuel Kantiin.

Opettaessaan kohtuullisuuden periaatetta Korintin seurakunnalle Paavali totesi kirjeessään näin: ”Tarkoitus ei toki ole, että muiden tilanteen helpottuessa te joutuisitte tiukalle.

Kysymys on vastavuoroisesta jakamisesta. Nyt on teillä yllin kyllin ja voitte lievittää heidän puutettaan, sitten voivat taas he yltäkyläisyydestään lievittää teidän puutettanne, ja näin toteutuu oikeus ja kohtuus. Onhan kirjoitettu: Sillä, joka oli koonnut paljon, ei ollut liikaa, eikä siltä, joka oli koonnut vähän, puuttunut mitään.” (2. Kor. 8:13–15.)

Immanuel Kant puolestaan esitti kolme suurta filosofista peruskysymystä, joihin joudumme ihmisinä vastaamaan. Nämä kysymykset kuuluivat: Mitä voimme tietää? Mitä meidän tulee tehdä? Ja mitä voimme toivoa? Kant ajatteli, että jos todella tiedämme jotain, meidän velvollisuutemme on myös toimia tämän tiedon mukaisesti. Ja vain sillä, joka tekee velvollisuutensa ja toimii parhaan tietonsa mukaan käytännössä, on oikeus ja lupa toivoa.

Kantin ajattelua seuraten kokoan puheenvuoroni seuraavaan loppupäätelmään: Kun tiedämme, mitä kohtuullisuus hyveenä merkitsee itsellemme ja koko ihmiskunnalle, meidän tulee myös toimia sen mukaisesti. Ja vain silloin kun näin teemme, meillä on oikeus ja lupa toivoa, että kohtuullisuus ja oikeudenmukaisuus maailmassa voittaisivat.